

Ester, een politieke thriller

Eddy van den Brink

Het boek Ester laat zich lezen als een geraffineerd opgezette politieke thriller. De schrijver ervan heeft een grote kennis van de verhoudingen aan het Perzische hof. Was het misschien Mordechai zelf?

Dr. E. van den Brink is kunsthistoricus en medewerker van Interpretatie.

Stel dat ik de opdracht zou krijgen om aankomende romanschrijvers het vak te leren. Stel. De kans is niet groot, want het is mijn vak niet en ik heb er niet voor doorgeleerd; ik heb alleen wel veel thrillers gelezen. Daarom wordt de lesstof het boek Ester. Zo moet het. Een spannend verhaal, er gebeurt veel en het is in een uurtje verteld. Het boek is met groot raffinement gecomponeerd. Korte hoofdstukjes, de meeste veel korter dan de officiële hoofdstukindeling zoals die nu in onze Bijbel staat. Door die hoofdstukjes gaat het verhaal voort met steeds wisselende scènes en hoofdpersonen. De lezer heeft aanvankelijk geen idee waar dit naartoe gaat. In al die fragmenten blijft een los eindje liggen, tot dat, op ongeveer een derde van het boek, alle stukken op het bord staan. Dan worden de eindjes aan elkaar geknoopt, het verhaal wordt geïntegreerd en snelt in razend tempo naar zijn einde. Het begin gaat zo:

Koning Xerxes jaagt Wasti het paleis uit.
Mordechai laat zijn pleegdochter Ester meedoen aan de beauty contest.
Ester wint en wordt koningin.
Mordechai ontdekt en meldt een samenzwering tegen de koning.
Haman wordt minister-president en Mordechai komt uit voor zijn Jood-zijn: hij knielt niet.

Daar ligt het omslagpunt. Alle voorgestelde personen vervullen hun rol en met veel wederwaardigheden en tegenslagen loopt het goed af.

Xerxes en Wasti

Het boek begint met de krijgsraad van Xerxes. Deze Perzische koning is ons ook uit de Griekse geschiedenis bekend: hij wil Griekenland inlijven, maar wordt bij Marathon beslissend verslagen. Het lijkt mij mogelijk dat er een halfjaar vergaderingen en militaire planning voor uitgetrokken wordt om een dergelijke grote onderneming zo ver van huis op poten te zetten. De auteur is kennelijk niet op de hoogte van buitenlandse en militaire zaken, maar weet wel precies hoe het in het paleis gaat. Na een halfjaar vergaderen zet het gezelschap het op een zuipen – beschaafd, ieder mag een rondje overslaan, maar ook bijbestellen, in de vertaling NBC'51. De NBV houdt het op doordrinken, 'geen beperkingen'. Als iedereen dronken is, wil de koning zijn stuk vertonen, een verzetje voor de soldaten van de generale staf.

Koningin Wasti moet verschijnen, met haar kroon op, maar verder niet te veel aan, want de koning wil 'haar schoonheid laten zien'. Jullie bekijken het maar, antwoordt Wasti, maar ik kom niet.

Dat daar ontslag op volgt, is logisch. Maar niet genoeg. Wasti moet in het hele rijk aan de schandpaal, onder aanscherping van de wet- en regelgeving: iedere man is thuis heer en meester. Ik hoor hier de ironie van de verteller. Die regel bestaat al duizenden jaren en zal nog meer dan tweeduizend jaar bestaan. Maar de vuist moet op tafel. De verordening is bureaucratische overkill. Of is de auteur misschien zo oud en wijs dat hij zijn lezers wil laten nadenken over inperking van de almacht van heren des huizes? Daar is hij dan wel 2500 jaar te vroeg mee.

En nog iets voortijdigs: de auteur is niet zo onder de indruk van de almacht van verheven koningen. De koningin heeft Xerxes te kijk gezet voor al zijn generaals – dat zag de koning niet aankomen. Even later werkt hij een samenzwering tegen hem heel gebrekkig af. Haman als minister-president blijkt al gauw een verkeerde benoeming. Xerxes krijgt te laat door wat er speelt en heeft de gebeurtenissen niet in de hand. Zo schrijf je niet over een almachtige koning, vijfhonderd jaar voor onze jaartelling. Ik kan dit alleen verklaren door aan te nemen dat de auteur dicht bij de top zit. Hij weet dat een koning in pyjama net een gewoon mens is. Hij kent de geheimen van het paleis. Het enige wat zijn koning echt goed doet is luisteren naar koningin Ester. Dat helpt hem uit een crisis. En het is de reden om dit boek te schrijven.

Mordechai en Ester

Dan worden Mordechai en Ester in korte trekken voorgesteld. Mordechai heeft een hoge positie: hij zit in de poort des konings en is daarmee een soort directeur Binnenlandse Zaken. Daar in die poort ontgaat hem niets. Vaak blijkt hij nauwkeurig geïnformeerd. Hij is een Jood, maar totaal geïntegreerd. Hij heeft het ver gebracht en vindt het daarom niet verstandig om zich als Jood te laten kennen. Op zijn post weet hij dat er draagvlak is voor antisemitisme. Hij voert een heidense naam die wel zal samenhangen met de god Mardoek. Als hoge ambtenaar blijkt hij volstrekt loyaal: als hem iets ter ore komt over een samenzwering, meldt hij dat en helpt zo het complot te verijdelen.

Voor een historicus is het verleidelijk om even te

speculeren. Heeft de verbittering jegens de koning misschien een militaire achtergrond? Xerxes heeft bij Marathon de oorlog tegen de Grieken verloren en daar houden militairen niet van. Daarvoor moeten koppen rollen. De koning laat een steek vallen: hij laat het wel opschrijven (zodat het later in het verhaal nog eens voorbij kan komen), maar er wordt geen onderzoek ingesteld. Hoe fout dat is, blijkt pas in het zesde hoofdstuk.

Met zijn pleegdochter Hadassa is Mordechai even voorzichtig. Voor haar heeft hij de dan nog niet Joodse naam Ester verzonnen, afgeleid van de godin Ishtar. Zijn investering in haar blijkt zeer rendabel: Ester wint de schoonheidswedstrijd en wordt de nieuwe koningin. Mordechai verkeert in een positie waarin hij een oogje in het zeil kan houden en ook contact met haar kan opnemen. Ester blijft ook als koningin zijn gehoorzame pleegdochter, zodat hij kan regelen dat haar Joodse identiteit en hun familierelatie geheim blijven.

Haman

De laatste hoofdrolspeler verschijnt op het toneel: Haman, de Agagiet. Een eindje verderop noemt de auteur hem kortweg Jodenhater. Als die minister-president wordt, weet Mordechai onmiddellijk dat er gevaar dreigt voor de Joden en dat zijn carrière

afgelopen is. Nu (Ester 3:2v) identificeert hij zich als Jood en hij weigert te knielen voor Haman. Met zich gedekt houden en verschuilen is hij hoog opgeklimmen. Dat helpt niet meer als er echt gevaar dreigt en dat is nu meteen. Haman is direct begonnen aan zijn program: *Endlösung der Judenfrage*. In de eerste maand wordt het decreet opgesteld en de sterrenwischelaars moeten eengoede datum bepalen. De lezer ziet hoe zij de *Draufgänger* Haman saboteren: ze kiezen de laatst mogelijke dag van de laatst mogelijke maand. Er is nog wat tijd, maar er mag geen tijd verloren gaan.

De dreiging afgewend

Nu moet Mordechai er wel staan. Meteen formuleert hij dezelfde opdracht voor Ester, die hem geschrokken laat vragen wat hem bezielt. Een bikkelharde boodschap (4:14): of het Joodse volk dit overleeft, daar gaan wij niet over. Maar denk vooral niet dat je als koningin geen gevaar loopt. Haman weet je te vinden, jou en je familie. Ik denk dat je precies daarvoor koningin bent geworden, om nu iets te kunnen doen. Zwijgen kan niet meer. Ook jouw leven staat op het spel.

Met deze zin formuleert Mordechai de kern van het boek. Als er gevaar dreigt, doe je wat je kunt en zet je je leven op het spel. Ik meen dat Mordechai

Ester pleit bij de koning voor haar volk.

Hans Burgkmair de Oude.
Alte Pinakothek, München.

zich hier ook identificeert als de auteur van het boek Ester. Hij weet precies wat er gaande is, hij weet wanneer en waarom hij weer Jood wordt, hij kan Ester de tekst van het decreet tonen en kent exact de koopsom van Haman. Zij is nog niet zo ver, ze is bang en sribbelt tegen: ongevraagd naar de koning gaan is levensgevaarlijk. Maar dat is nietsdoen ook. Mordechai krijgt haar om en ook Ester spreekt plotseling als een echte Jodin. 'Laat alle Joden met mij vasten, dan zal ik mijn leven wagen. Kom ik om, dan kom ik om.' Toen ze koningin wilde worden, deed ze Perzisch en nam een maandenlange schoonheidsbehandeling. De Jodin Ester vast en roept op tot vasten.

Voor haar missie is het essentieel dat Ester handelt als koningin, niet als een vrouw in levensgevaar. De koning is bereid naar haar te luisteren. Maar ze weet zich te beheersen zoals een koningin betaamt en vraagt niet meer dan dat de koning met Haman bij haar komt eten. Dat dwingt kennelijk respect af, maar bij het dessert dringt hij wel aan: wat is je wens. Ester vraagt de volle maat. Ze wil dat ze morgen weer komen eten. Met haar koninklijk gedrag heeft zij de koning in haar hand. Hij wordt niet ongeduldig, maar neemt ook de tweede uitnodiging aan.

Haman heeft dat geduld niet. Hij is wel verguld met de twee uitnodigingen bij de koningin, maar wordt razend als hij Mordechai weer eens niet ziet knielen. Hij kan niet wachten op de Jodenslaching aan het eind van het jaar. Hij zal Mordechai krijgen, nú. Morgenochtend zal hij het met de koning regelen. Hier wordt een eigenaardig en diepzinnig verschil tussen goed en kwaad geschilderd. Mordechai en Ester hebben geen tijd te verliezen, maar handelen kalm en weloverwogen. Geen fouten. Haman, nog geheel aan het roer, is nerveus en gehaast in zijn blinde woede. Hij heeft de buit al binnen, de Jodenmoord staat onwrikbaar in de planning, maar inderhaast gaat hij fouten maken.

De koning heeft zorgen en kan niet slapen. Eén zorg is ons bekend: waar zal Ester mee komen, morgenavond? Er is natuurlijk iets, dat blijkt wel uit de zorgvuldigheid van haar optreden, maar hij heeft geen idee wat het is. En onzekerheid, daar houden machthebbers niet van. Overal en altijd is hun bange vraag: word ik wel precies op de hoogte gehouden, werken de inlichtingendiensten wel goed, weet ik wat ik moet weten? Voor een historicus is het pijnlijk te lezen dat de koning zich als slaapmiddel laat voorlezen uit het geschiedenisboek. Hierbij komt een los eindje uit het begin langs: die samenzwering. Hij vraagt klaarwakker hoe dat eigenlijk is afgewerkt. Helemaal niet, zo blijkt. De samenzweerdere hebben wel de doodstraf gekregen, maar Mordechai is met lege handen blijven staan. Weer zoiets.

Waarom weet ik dat niet, wat houden ze bij mij weg?

Als Haman na het ontbijt even de terechtstelling van Mordechai komt afregelen, zet de koning een val

klaar waar Haman blindelings in loopt. De gevraagde eretekenen schudt hij zo uit zijn mouw, maar bij de koning komt de aap uit de mouw: ga dat maar doen voor de Jood Mordechai. Nadrukkelijk Jood. De koning weet nog drommels goed dat Haman in zijn naam dat Jodendecreet uit heeft laten gaan. Dat moet hij dus nog eens goed laten onderzoeken. Hamans familie begrijpt onmiddellijk hoe het zit. Als die Mordechai een Jood is, dan verlies je.

Dezelfde avond regisseert Ester aan tafel de ondergang van Haman; dat is de booswicht die met zijn Jodenmoord het rijk destabiliseert. Zij vraagt geen voorkeursbehandeling voor haar volk, als koningin wijst zij op het algemeen belang. Voor de koning betekent deze ontmaskering een regeringscrisis. Maar anders dan de overhaaste Haman denkt de koning wel eerst na over wat hem te doen staat; hij neemt een time-out in de tuin. Haman verliest het decorum en raakt, smekend om zijn leven, de koningin aan, ook dat nog. De koning heeft voldoende nagedacht en genoeg gezien en een uurtje later hangt Haman aan een paal in zijn eigen tuin. Zijn have en goed wordt onmiddellijk overgedragen aan Ester, die dan nog een verrassing heeft: die Mordechai is mijn oom. De koning heeft inmiddels ervaren hoezeer hij het van loyaliteit moet hebben, hij kent Mordechais bekwaamheid bij Binnenlandse Zaken en ziet nu dat hij eigenlijk allang de *éminence grise* achter de troon is geweest. Dus komt Mordechai op de vacature-Haman als minister-president, met de zegelring van de koning nu in vertrouwde handen. Bureaucratisch doorkneed weet hij precies hoe het Jodendecreet af te handelen. Bezegeld met de ring van de koning kan het niet herroepen worden, maar wel verijdeld. Een nieuw decreet staat de Joden toe zich te bewapenen, zich hun vijanden van het lijf te houden en te plunderen (8:11).

De Joden doen het voorbeeldig, benadrukt de auteur, ook voor onze moderne, wekere ogen. Ze maken zo weinig mogelijk slachtoffers, en – zoals herhaaldelijk vermeld – er wordt niet geplunderd. Zet Mordechai als auteur van deze roman misschien zijn handtekening in 9:20? Hij 'stelde al deze gebeurtenissen op schrift'. Dit boek?